

"פייטה מסוג חדש" – על הסרט "חוק התשוקה של פרדו אלמודובר"

יותם יעקבסון

ביום שישי, 29.7.06, צפיתי בסרט "חוק התשוקה" בבימויו של פרדו אלמודובר בסינמטק ירושלים. קדמה להקרנה הרצאתו של נחמן אינגבר על יצירתו של אלמודובר ועל 'חוק התשוקה' כסרט שפרץ עבורו את הדרך אל האקרנים. אחד הדברים שאינגבר חזר והדגיש היה שבכל סרטיו של אלמודובר, שצמח בעיירה קטנה ונידחת במחוז השמרני של למאנשה ותחת שלטון טוטאליטרי, עובר כחוט השני מוטיב החופש – חופש מוחלט, הבא יותר מכל לידי ביטוי בעיר הגדולה מכל – מדריד. מוטיב נוסף המקיף את כל יצירותיו של אלמודובר הוא נושא הזהות, המתמזג אליבא דאינגבר עם נושא החופש. "דמויותיו של אלמודובר הן כה חופשיות, עד כי הן מסוגלות לבחור את זהותן שלהן – זהות כללית ובפרט זהות מינית". עניין נוסף אותו העלה אינגבר היה הצלחתו של אלמודובר להביא תרבות שוליים קיצונית, איזוטרית ודחוייה, אל המרכז. בתום ההרצאה לא היה כל מקום לשאלות או לתגובות – הקרנת הסרט החלה מיד בתום הדברים ואני נותרתי שותק, ישוב בכיסאי, אך סוער מבפנים בהיותי סבור כי ליצירתו של אלמודובר נעשה עוול גדול... יצירה באשר היא, היא כמו ביצה המוטלת אל העולם. אין לדעת מה יבקע ממנה כשם שאין לדעת בידי מי תיפול. למעשה, ברגע הוצאתו של רעיון מהכוח אל הפועל הוא מופקע מידי ההוגה אותו והיוצר אותו ואינה עוד שלו, זהו טיבו של תהליך היצירה. לפיכך, כל פרשנות היא לכאורה לגיטימית ואפשרית - הכל בעיני תופש הביצה, או עושה החביתה. אלא שבמקרה של אינגבר, נראה לי שהוא שרף את המחבת.

לעניות דעתי, החופש היחיד ביצירותיו של אלמודובר הוא החופש שהוא נוטל לעצמו להציג את העדרו המוחלט של החופש בקרב קהל גיבוריו. חופש יחסי מסוים קיים בתרבות השוליים החיה את חייה, גם אם בהתרסה מסוימת, לפי אמות המידה שלה, הנוגדות את המקובל בחברה הרחבה יותר, אולם גם חיים אלו הינם בגדר שיעבוד – גם לנורמות החברה הדומיננטית (מושג שאינגבר השתמש בו שוב ושוב) הדוחה והמוציאה אותה מין הכלל וגם לעצם מאווייהן של הדמויות, מאוויים הנובעים ממנגנון אישיותי מסוים, שגם בהיותו הרסני ונורא הוא המפעיל אותן וגורם להן לעשות מעשים פטאליים. ביצירתו של אלמודובר, רעיון זה מודגש לדעתי בקיצוניות יתר. לא בכדי נעשה כאן לדעתי השימוש בצמד המילים המרכיב את שם הסרט "חוק התשוקה" – 'חוק' הוא עקרון רם מאיתנו שעל פיו אנו חיים ונכונים באי ציותנו לו. 'תשוקה', גם היא חזקה מאיתנו ומשעבדת, ולפיכך אנו חיים לא אחת לפי תכתיביה. אלא שבמקרה של 'חוק התשוקה' – אנו נכונים בין אם אנו מציינים לו בין אם לאו ומכאן הכלא הכפול והיעדר החופש, אותו לדעתי בא אלמודובר להציג פעם אחר פעם.

סרטיו של אלמודובר עוסקים כמובן בזהות ובפרט בנושא הזהות המינית, אך בניגוד למה שאמר אינגבר, לדעתי היא לחלוטין אינה ניתנת לבחירה. הזהות, כמו גם הזהות המינית, כפויה עלינו וחזקה מאיתנו. לאורה אנו מתעצבים ומולה אנו נאלצים להתמודד. במובנים רבים הזהות המינית ויחס החברה אל בעלי זהות מינית הנתפשת כבלתי דומיננטית (אם להשתמש באותו מושג שציינתי לעיל) היא זו המעצבת את דמויות הגיבורים של אלמודובר. דמויות שלמרות הגרוטסקה הרבה הקיימת בהן, הגסות הרבה וההחצנה, קיימת בהן עדינות פנימית, נאמנות רבה ופגיעות רבה ששורשיה נעוצים ביחס החברה אל קורבנותיה הדחויים. על ידי בניית דמויות שוליים, רבות סטריאוטיפים, שבהן מודגשת מחד גיסא הפגיעות והעוולה הגדולה שנעשתה להן (עימה יכול להזדהות הקהל הרחב) ומאידך גיסא באה לידי ביטוי המוסריות הגבוהה שלהן (נאמנות לעקרונות, הגנה על חברים קרובים, דבקות בקיום באשר הוא גם בעליבותו) כל אלו הופכים את הדמויות, הנחשבות דמויות שוליים בחברה המקובלת לקרובות ואהובות יותר. צבעוניות יתר, המאפיינת אותן לא אחת כמו גם הומור שובה לב מוסיפים משלהם לעניין.

לאורך כל יצירותיו מציג אלמודובר את נציגי החברה הדומיננטית כמי שחיים את חייהם רק עם מסיכה אפרורית, כזו שמסתירה את מאווייהם הפנימיים פעם אחר פעם ומטשטשת את ייחודם. על ידי ביקוע המסכות של הדמויות הרגילות ואיפשרו הצצה הומוריסטית אל רזי נפשם (כדוגמת השוטר המסניף סם ב"חוק התשוקה"), מערער אלמודובר את אושיות החברה הדומיננטית ומקטין באחת את הפערים בינה לבין חברות השוליים הדחויים, שגם בהיותן כבולות למאווייהן ולמנגנונים האישיותיים שלהן, הן לפחות מתיימרות לחיות בכנות רבה יותר ומכאן אולי גם צבעונית יותר. אבחר לסיים את הגיגי בסצנת הסיום של "חוק התשוקה". גיבור הסרט נוטל מהרצפה את גופתו של הרוצח שהמיט אסון על חייו והתאבד. הוא כורע ומניח את גופת אנטונו המת על ברכיו. בביליל המאורעות, כתוצאה מנרות שנופלים,

יותם יעקבסון

הרצאות, צילום וכתיבה, הדרכה בארץ
ולאורך נתיבי הסחר הקדומים באסיה

ניצתת ועולה בלהבות פינת הפולחן הביתית של מרים הבתולה המהווה תפאורה לסצנה. האין כאן מעין יצירת סצנת 'פייטה' אחרת שתכניה חדשים? לא עוד מרים החומלת וכואבת רק את סבלותיהם של בניה, אלא חמלה מסוג אחר לחלוטין. ראשית, חמלה שביטוייה גבריים – חמלת אב ולא חמלת אם, ושנית – חמלה של אדם על מי שרצח את אהובו. היכול אדם לחמול על זולתו הפושע, אלא אם כן הוא מיטיב להבין שאישיותו, זהותו ומעשיו במידה רבה כפויים עליו ומהווים את כלאו הפרטי, כזה שאין לו מהם כל מפלט?